

Lik Terezije Avilske u spisima Edith Stein

MIRJANA PINEZIĆ*

UDK: 248 Theresa a
Iesu, sancta * 235.3
Stein, E., sancta
Izvorni znanstveni rad
Primljeno:
26. siječnja 2016.
Prihvaćeno:
30. svibnja 2016.

Sažetak: Članak analizira prikaz Terezije Avilske u spisima Edith Stein. U prvoj točki donosi proces obraćenja Edith Stein i razlog zbog kojega je baš Terezija bila presudna u njezinu obraćenju. U drugoj se točki analiziraju tekstovi Edith Stein koji prikazuju osobnost Terezije Avilske, njezine učiteljske i odgojne sposobnosti, posebice na području poznavanja duše i duhovnoga života. Edith Stein uvrštava je i među klasične književnike, i što je još važnije, među najveće filozofe. Budući da filozofija treba težiti spoznaji zadnjega temelja stvarnosti, treća točka želi prikazati zašto jedino onaj tko je od Boga uzvišen na jednu višu razinu duha može biti sposoban za spoznaju takve sveukupne stvarnosti.

Ključne riječi: Terezija Avilska, Edith Stein, duša, molitva, istina, najuzvišenija spoznaja.

Uvod

Tkogod barem nešto poznaje iz života Edith Stein (Židovka, filozofkinja, karmelićanka, mučenica, svetica suzaštitnica Europe), sigurno zna i činjenicu da je na njezino obraćenje duboko utjecala Terezija od Isusa ili Terezija Velika. Značajno je da Terezija nije utjecala na nju jedino prilikom izbora specifičnoga zvanja kao karmelićanke, nego, što je još i zanimljivije, možemo reći da joj je pomogla obratiti se na kršćanstvo, i to na katoličku vjeru.

U ovom članku pokušat ćemo ukazati zašto i u kojoj je mjeri sveta Terezija Avilska doprinijela obraćenju Edith Stein, zatim kako prikazuje ovu sveticu i njezine mnogostruke sposobnosti, kao primjerice njezinu odgajateljsku i učiteljsku sposobnost, njezin dar spoznaje ljudske duše. Zbog svih ovih spoznaja, koje je Terezija stekla ili koje su joj bile ulivene, Edith Stein proglašuje ju i istinskom filozofkinjom i učiteljicom najvišega nauka, tj. nauka o Bogu i o duši.

* Doc. dr. sc. Mirjana Pinezić, Teologija u Rijeci – Područni studij Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Omladinska 14, 51000 Rijeka, Hrvatska, pinezic2003@yahoo.com

1. Utjecaj sv. Terezije Avilske na obraćenje Edith Stein

Kad se govori o obraćenju Edith Stein, uglavnom nam dolazi na pamet rečenica: »Ovo je istina« koju je Edith Stein izgovorila nakon što je u jednoj noći završila čitati knjigu *Moj život* Terezije Avilske¹, tj. njezinu autobiografiju. Iako je ovu rečenicu majka Terezija Renata od Duha Svetoga stavila u usta Edith Stein u njezinoj prvoj biografiji², ipak je najvažnija činjenica da je čitanjem te knjige došao kraj njezinu »dugom traženju istinske vjere«³. Iako obraćenje izgleda naglo i može nam se činiti kao da je Edith Stein iz jednoga načina života i razmišljanja za samo jedan dan prešla na potpuno drugačiju viziju Boga, svijeta, sebe i čovjeka kao takva, ipak, mnogo je toga utjecalo na njezino obraćenje, kao što ona sama tomu svjedoči. Prije svega, to je njezino uporno traženje istine fenomenološkom metodom koja radije pušta da »stvari govore« same od sebe i tako objave onu svoju zadnju bit (*Wesen*). »Pustiti da stvari govore« bio je Husserlov zahtjev u pristupanju »stvarima« (*Sachen*) i njihovim »fenomenima« (*Phänomene*). Ova je metoda, nadalje, zahtijevala isključivanje svake predrasude i svakoga predznanja. To nije značilo odbacivanje drugih mišljenja i prethodnih istraživanja na tom području, nego upravljanje pogleda prema nekoj »stvari« na bezinteresan način. Da bi došli do *biti* same stvari, sve ono što je bilo pod znakom promjenjivosti, trebalo je biti podložno redukciji (*Reduktion*). I sam je filozof trebao biti podvrgnut ovakvoj redukciji, tj. trebao je staviti u zagrade svu svoju psihofizičku strukturu, pa čak i sve sadržaje svoje svijesti, sve dok ne dođe do zadnje nepromjenjive stvarnosti vlastitoga subjekta, a to je »ja«, koji je zadnji apsolutni temelj sve spoznajne stvarnosti i svakoga iskustva (*Erfahrung*) koje proživljava. Ovaj »ja« nema više temelj ni u čem drugom, nego je zadnja, nesvodiva stvarnost čitavoga fenomenološkog svijeta. Ovakav način filozofiranja zahtijeva trajnu askezu od filozofa, trajni odmak od samoga sebe⁴, budući da mora biti uvijek usmjeren na objekt istraživanja (pa makar bio to i on sam, tj.

¹ Usp. TEREZIJA AVILSKA, *Moj život*, Djela 3, Kršćanska sadašnjost i Hrvatski karmelićani i karmelićanke, Zagreb, 1991. Mišljenje je nekih autora da je Edith Stein došla u doticaj s ovom knjigom još prije ljeta 1921. g. Usp. U. DOBHAN, Teresa d'Avila ed Edith Stein, u: *Edith Stein. Testimone di oggi, profeta per domani. Atti di Simposio Internazionale*. Roma-Teresianum, 7-9 ottobre, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1999., str. 223s.

² Usp. TERESIA RENATA DE SPIRITU SANCTO [T. R. Posselt], *Edith Stein. Das Lebensbild einer Karmelitin und Philosophin*, Glock und Lutz, Nürnberg, 1948., str. 28; tal. prijevod *Edith Stein*, ur. Carmelitane Scalze di Arezzo, Morcelliana, Brescia, 1952., str. 172.

³ E. STEIN, *Wie ich in den Kölner Karmel kam. Mit Erläuterungen und Ergänzungen von Maria Amata Neyer*, Würzburg, 1994., str. 20.

⁴ Možemo prepoznati neku sličnost sa zahtjevom Terezije Avilske za određenom distancom prema vlastitoj osobi ili nenavezanosti na sebe. U pogl. 38., u br. 4. svoje autobiografije, Terezija govori o jednoj »naravnoj lišenosti, zato što je bez našega truda. Sve čini Bog!« TEREZIJA AVILSKA, *Moj život*, str. 220.

njegov psihofizički »ja«). Fenomenologija je za Husserla rigorozna filozofija jer se u svakom spoznajom procesu mora znati dobro lučiti objekt od subjekta, tj. ono što ima trajnu strukturu i nepromjenjivu bit, od onoga što spada na subjektivno područje, tj. na iskustvo ili participiranje subjekta na određenoj spoznaji. Odmak od sebe i okrenutost prema »objektu« pripremili su put prema nečemu što nadilazi svaku našu mogućnost spoznaje.

Za Edith Stein, Husserl ostaje u granicama ideološke fenomenologije, dok se mnogi njegovi učenici, među kojima je i ona, okreću realističkoj fenomenologiji. Jednom, kad se je naš »ja« distancirao od svega onoga što ga je zatvaralo u strukture vlastite svijesti, okretanje prema stvarnosti, koja postoji kao nešto zasebno i autonomno, bio je gotovo naravni događaj. Neki se tako okreću personalizmu (Scheler) ili čak metafizici (Hedvig Congrad Marthius primjerice slijedi Aristotelovu metafiziku) ili kršćanskoj filozofiji (von Hildebrand). Na Edith Stein snažan je utisak imala personalistička filozofija Maxa Schelera, koji je naglašavao važnost hijerarhije vrjednota za iskustvo osobe, posebice vrjednotu svetoga i vrjednotu ljubavi koja je vezana uz dubinu srca osobe. Scheler ponovno vrjednuje i poniznost koja osobi pomaže da živi kao dijete koje je sposobno čuditi se ovom svijetu i sve primati kao dar⁵. Iako Stein smatra da Scheler nije dovoljno objektivan i da upada u određeni sentimentalizam⁶, ipak ideja osobe i dubina njezine nutrine sve više postaje njezin glavni interes.

Svi ovi stavovi, dakle, pomogli su joj da usmjeri svoj pogled prema osobi i njezinoj dubini. Budući da je osoba u svojoj nutрини ipak misterij, religiozna je pitanja nisu nikako mogla mimoići. Već u njezinoj doktorskoj radnji o empatiji (*Zur problem der Einfühlung*)⁷, iz 1916. g., možemo zamijetiti da su religiozna pitanja nju ipak duboko dirala.⁸ Ne može se stoga tvrditi da je ona prije obraćenja bila ateist, tj. da je

⁵ Usp. E. STEIN, Die weltanschauliche Bedeutung der Phänomenologie (Weltanschauung), u: *Welt und Person. Beitrag zum christlichen Wahrheitsstreben*, Edith Steins Werke (dalje ESW), 6., Nauwelaerts i Verlag Herder, Louvain – Freiburg im Breisgau, 1962., str. 9.-10., 14.-15.

⁶ Usp. isto, str. 14. Edith Stein ne prihvaća Schelerovo poistovjećenje »ja« sa »psihofizičkim ja«, niti prihvaća tvrdnju da je nemoguće doći do objektivizacije vlastite i tuđe osobe. Sam Scheler potvrđuje: »Ne možemo objektivizirati bit naše osobe, nego se možemo povući u sebe i koncentrirati u vlastitoj biti. Niti druge osobe kao osobe ne mogu biti objektivizirane.« M. SCHELER, *La posizione dell'uomo nel cosmo*, Armando editore, Rim, 1997., str. 153.

⁷ Usp. E. STEIN, *Zur problem der Einfühlung*, Waisenhauses, Halle, 1917.

⁸ »Postoje ljudi koji su iznenadnim obraćenjem vlastite osobe vjerovali da su iskusili utjecaj božanske milosti; drugi su se pak osjećali da su u svojem djelovanju vođeni zaštitničkim duhom. [...] Tko odlučuje radi li se ovdje o izvornom iskustvu ili o zatamnjenju vlastitih motivacija s kojim se susrećemo kad uzmemo u obzir idole samospoznaje. Možda je ipak na ovom području, s iluzornim slikama ovakvog iskustva, dana i eidetska mogućnost istinskoga iskustva? U svakom slučaju, čini mi se da je analiza religiozne svijesti najbolje sredstvo za odgovor na ovaj problem, kao i, s druge strane, da je ovakav odgovor od najvećega interesa za religiozno područje«. *Isto*, str. 131.-132.

negirala Božje postojanje. U svojoj autobiografiji tvrdi, naime, da se u određenom razdoblju (od 1916. do 1921. godine) ograničila na primanje utisaka, bez ikakve pretenzije o donošenju bilo kakva suda o vjeri i vjerskim stvarima.⁹ Razmišljajući o tom nakon obraćenja, u svojoj autobiografiji piše da su je se dojmili događaji kao ulazak u jednu katoličku crkvu, gdje je primijetila ženu koja se klanja u crkvi, a što nije doživjela ni u židovskoj sinagogi, ali ni u drugim kršćanskim crkvama.¹⁰ Najveći utisak ipak je na nju ostavilo iskustvo mira kod Anne Reinach, žene Adolfa Reinacha, dobrog kolega Edith Stein iz njezinih fenomenoloških krugova, koji je izgubio život u Prvom svjetskom ratu. To je bilo iskustvo križa koje je Anne Reinach živjela zbog svoje vjere u Krista. Sve ju je to, kao što sama tvrdi, iznutra polako preobražavalo i pripremalo put za prihvaćanje pune Istine.¹¹

Budući da joj je kršćanstvo već postalo blisko i na neki je način sve snažnije privlačilo njezinu dušu, pitamo se zašto joj je baš katolička vjera dala odgovor na traženje, s obzirom da je većina njezinih kolega bila protestantske vjere, i zašto joj je baš Terezija Avilska pomogla da pronade »istinsku vjeru«, kao što to ona sama tvrdi? Edith Stein, zapravo, nije najprije prešla na katoličku vjeru, a tek onda na određenu duhovnost ili karizmu, nego se kod nje događa obrnuto. Najprije prihvaća istinitost onoga što Terezija piše o duši i duhovnom životu, a to joj onda otvara vrata za katoličku vjeru.

Zašto, dakle, baš Terezija od Isusa? Budući da je Edith Stein bila filozofkinja fenomenološkoga pravca, sa specifičnom metodologijom koja je u ono vrijeme bila potpuna novost, jasno da ju nije mogla impresionirati bilo koja duhovna i intelektualna knjiga. No, prije nego je pročitala Terezijinu autobiografiju, Edith Stein pročitala je i autore kao što su: Schleiermacher, Ignacije, Augustin, Möhler, Scheeben¹². Zašto joj, primjerice, nije Augustin pomogao na putu obraćenja, budući da je tolikim intelektualcima i svetcima bio pravi putokaz na putu nutarnjega duhovnog života. Kao uostalom i samoj Tereziji Avilskoj, kao što to opisuje u svojoj autobiografiji¹³ Odgovor najvjerojatnije leži u njezinu »mističnom« iskustvu u razdoblju izme-

⁹ Usp. E. STEIN, *Aus dem Leben einer Jüdischen Familie. Das Leben Edith Steins: Kindheit und Jugend*, ESW, 7., Nauwelaerts – Verlag Herder, Louvain – Freiburg im Breisgau., 1965., str. 183.

¹⁰ Usp. E. STEIN, *Aus dem Leben einer Jüdischen Familie*, str. 229.

¹¹ »To je bio prvi susret s križem, s božanskom snagom koju komunicira onomu koji ga nosi. [...] U tom istom trenutku moja se nevjera srušila [...] pobijedena Kristovim svjetlom koje je dolazilo od otajstva križa.« TERESIA RENATA DE SPIRITU SANCTO, *Edith Stein*, str. 104.

¹² Usp. F. J. SANCHO FERMÍN, »L'esperienza dell'amore di Dio: l'eredità' carmelitana nell'antropologia dello spirito di Edith Stein«, u *Edith Stein. Lo Spirito e la santità*, Edizioni OCD, Rim, 2007., str. 116.

¹³ Usp. TEREZIJA AVILSKA, *Moj život*, 9, 7-8 (str. 55.-56.); 13, 3 (str. 70.); 40, 6 (str. 237.-238.).

đu 1917. i 1919. godine¹⁴, gdje opisuje kako je osjetila snagu koja dolazi iz dubine njezina bića, za koju zna da ne dolazi od nje, jer su njezine snage u potpunosti bile istrošene¹⁵. Upravo tada, kada nije ništa činila i kad više u njoj nije ostalo ništa na čemu se mogla temeljiti, tada je osjetila da iz njezine dubine izvire nešto njoj potpuno nepoznato. Budući da se radilo o nečem što nije poznavala, nije se tomu mogla slobodno prepustiti. Ovo, dotad njoj nepoznato iskustvo, ostalo je u njoj »čučati« sve do dana kad je pročitala Terezijinu autobiografiju na ljeto 1921. g. Terezija joj je, naime, otkrila da je tek prihvaćanjem ove »najnutarnije snage« i »zadnjega temelja života«, zaista moguće biti slobodan i živjeti život u punini, koji se može živjeti jedino onda kada se živi iz te najdublje dubine koju čovjek nije ni sam sebi sposoban otkriti. Tu dubinu otkriva u sebi jedino onda kada je u nju uvede sam Bog, tj. kad prihvati Boga koji tu prebiva. Terezija joj je tako otkrila cijeli jedan svijet dotad nepoznat, a to je svijet duše u čijoj nutrini prebiva sam Bog. Za Edith Stein to je bila jedna intuicija koju je davno osjećala u sebi, ali koja joj je bila skrivena sve do otkrića Terezijine autobiografije. Od tada Edith Stein počinje razmišljati i o mogućem ulasku u Karmel.¹⁶

2. Spisi Edith Stein koji spominju Tereziju Avilsku

Najvažniji spisi Edith Stein, koji analiziraju Terezijin život ili njezina djela, jesu:

- *Ljubav za ljubav. Život i djelo svete Terezije od Isusa* (1933.-34.)¹⁷
- *Terezija od Isusa: uzor (učiteljica) odgoja i obrazovanja* (1935.)¹⁸
- *Zamak duše* (1936.)¹⁹
- *Dvije recenzije novih izdanja Terezijinih knjiga* (1937. i 1938.)²⁰

¹⁴ Iz nekih se njezinih spisa daje naslutiti da je imala određena izvanredna »mistična« iskustva koja se mogu smjestiti u vrijeme prije obraćenja. Usp. M. PAOLINELLI, *Esperienza mistica e conversione. Note a proposito di alcuni testi di Edith Stein*, u: *Teresianum* 49(1988.)2, str. 524.-525.

¹⁵ Usp. E. STEIN, *Aus dem Leben einer Jüdischen Familie*, str. 197.-198.

¹⁶ Usp. TERESIA RENATA DE SPIRITU SANCTO, *Edith Stein*, str. 184.

¹⁷ Usp. E. STEIN, *Liebe um Liebe. Leben und Werk der heiligen Theresia von Jesus*, u: *Geistliche Texte I Edith Stein Gesamtausgabe* (dalje ESGA), 19, Verlag Herder, Freiburg im Breisgau – Basel – Wien, 2009, str. 60.-114.

¹⁸ Usp. E. STEIN, *Eine Meisterin der Erziehungs- und Bildungsarbeit: Theresia von Jesus*, u: *Bildung und Entfaltung der Individualität. Beiträge zum christlichen Erziehungsauftrag*, ESGA, 16, Verlag Herder, Freiburg im Breisgau – Basel – Wien, 2001.², str. 91.-113.

¹⁹ Usp. E. STEIN, *Die Seelenburg*, napisan kao dodatak *Endliches und Ewiges Sein. Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Seins*, u: ESGA, 12., II, Verlag Herder, Freiburg im Breisgau – Basel – Wien, 2006., str. 501.-525.

²⁰ Usp. Rezension: *Neuere Bücher über die hl. Theresia von Jesus* (1937); Rezension: *Sämtliche Schriften der heiligen Theresia* (1938), u: ESGA 19, str. 223.-227. i str. 230.

2.1. LJUBAV ZA LJUBAV. ŽIVOT I DJELO SVETE TEREZIJE OD ISUSA

Kao što sam naslov govori, u ovom spisu Edith Stein predstavlja svetu Tereziju od Isusa opisujući njezin život i djelo od samih početaka do njezine smrti. Okruženje njezine obitelji, rodbine, njezina grada, ali i cijele situacije u Crkvi i svijetu, utjecalo je na njezinu formaciju. To je vrijeme *shizme* u Crkvi i otpada od vjere. U Španjolskoj je to pak vrijeme ne tako davnoga napuštanja zadnjih Maura. Plemićke obitelji, u kojoj je odrasla i Terezija, nastale su odlikovanjem u borbama protiv Maura. To su bili herojski ljudi, legionari Krista Kralja. Sam grad Avila bio je smatran gradom heroja, utvrda sagrađena na klisurama, koja kasnije postaje simbol za Terezijino djelo *Zamak duše*.²¹ U ovom spisu najviše dolazi do izražaja opis Terezijine osobnosti i njezino učenje o životu molitve.

2.1.1. Terezijina osobnost

Osim utjecaja bliže okoline, Edith Stein smatra da je Terezija i po naravi bila odlučna i ono što je željela, odmah je sprovodila u djelo. Bila je prirodno graciozna i dostojanstvena, puna živahnoga duha, šarmantna, ljubazna i društvena pa je malo tko mogao odoljeti njezinu privlačnom društvenom karakteru. Ipak, sve ove kvalitete trebale su biti prekaljene od Božje milosti kako bi naučila biti ovisna samo o Bogu. U početku nije odmah prihvatila nutarnji put kojim ju je Bog vodio, nego je neko vrijeme živjela lažnu poniznost. Razlozi poteškoće na tom su putu bili: vlastito nepoznavanje mistične teologije i krivo usmjeravanje osoba čiji je savjet smatrala da treba slijediti, kao što su to bili duhovnici ili odgovorne sestre. Kad je ipak krenula putem sve većega jedinstva s Bogom, ne samo da se sve više njemu otvarala, nego je postajala osjetljivija i na sve druge, dublje vrijednosti, a posebice na vrijednosti druge osobe koju je sada vidjela kroz Božju ljubav. Stoga, Edith Stein kaže: »Kroz njezina djela možemo iščitati narav svetice: osjetljivost savjesti koja ju je gorkim kajanjem optuživala i onda kada nitko nije na njoj mogao pronaći nikakvu mrlju; njezinu žarku ljubav koja ju je poticala da bude spremna učiniti bilo kakvu žrtvu za slavu Božju; njezinu brigu o dušama koje je željela svom svojom moći spasiti od uništenja i voditi ih do mira s Bogom.«²² Duša, koja je puna ljubavi, smatra Stein, ne može biti zadovoljna brigom samo za vlastito spasenje i savršenstvo. Terezija je, stoga, uvijek bila okrenuta potrebama drugih za koje je žarko molila, trpjela i vapila Gospodinu.

Terezijini spisi nam, nadalje, kako smatra Stein, govore i o neumornom trudu jedne žene koja je imala odvažnost i snagu muškarca, očitujući prirodnu inteligenciju i nebesku mudrost, duboko poznavanje ljudske prirode i bogatoga, urođena smisla

²¹ Usp. TEREZIJA AVILSKA, *Zamak duše*, Djela 2, Kršćanska sadašnjost i Hrvatski karmelićani i karmelićanke, Zagreb, 1985.

²² E. STEIN, *Liebe um Liebe. Leben und Werk der heiligen Theresia von Jesus*, str. 89.

za humor, beskonačnu ljubav nježnoga srca zaručnice i majčinske dobrohotne ljubavi.²³ Njezina ovisnost jedino o Bogu na poseban način dolazi do izražaja kada jedina sa sestrama ostaje uspravno u molitvi u vrijeme krize kod muške grane karmelićana, ohrabrujući svoje sinove pismima i savjetima, zazivajući prijatelje u pomoć, obraćajući se generalnom ocu, kralju i svima koji su u tom mogli pomoći. Stein smatra da su upravo njezina poniznost i dobrotu, miroljubivost, nadmoćna inteligencija i mudra umjerenost sagradile most između »bosoanogih« i »obuvenih«, na način da je donijela razboritu odluku da se razdvoje u dvije provincije.²⁴

2.1.2. Terezija – učiteljica molitve

Kod opisa Terezijina nutarnjeg života, Edith Stein u ovom spisu najprije govori o tom što je molitva i navodi koje sve stupnjeve molitve Terezija donosi.

»Molitva je komunikacija duše s Bogom. Bog je ljubav i ljubav je dobrota koja se daje. To je punina bitka koja ne može ostati zatvorena u sebi, nego se radije dijeli s drugima, daruje se drugima da bi ih učinila sretnima. Sva stvorenja postoje zahvaljujući ovoj božanskoj ljubavi koja se daje. No, najuzvišenija od svih stvorenja jesu ona obdarena duhom, koja su sposobna primiti Božju ljubav s razumijevanjem i imaju sposobnost slobodno je uzvratiti: anđeli i ljudske duše. Molitva je najviše postignuće za koje je ljudski duh sposoban. Ali to nije samo ljudsko postignuće. Molitva je kao Jakovljeve ljestve na kojima se ljudski duh uzdiže k Bogu i Božja se milost spušta na ljude. Faze molitve razlikuju se po mjeri u kojoj sudjeluju naravni naponi duše i Božja milost. Kad duša više nije aktivna na temelju vlastitih napora, nego je jednostavno u stanju primanja milosti, tada govorimo o *mističnom životu molitve*.«²⁵

Usmena molitva, koja se izražava kroz određene oblike govorne forme, primjerice kao molitva *Očenaša*, *Zdravomarije*, krunice, Božanskoga oficija itd., opisana je kao najniži stupanj molitve, ukoliko su izrečene samo puke riječi molitve bez uzdizanja same duše Bogu. To je onda samo vanjski izražaj, a ne stvarna molitva. Izgovorene riječi, međutim, mogu biti od velike pomoći ukoliko vanjskim izražajem podržavaju duh i utvrđuju mu put.

Meditativna molitva viši je stupanj molitve. Duh se u ovom stanju kreće slobodnije i bez potrebe za određenim formama. Maštom uranja u određeno Isusovo otajstvo i u duhu promatra taj događaj. Ovakva molitva obuhvaća sve moći duše jer intelekt promatra veličinu Božjega milosrđa, emocije se zapaljuju ljubavlju i zahvalnošću,

²³ Usp. isto, str. 109.

²⁴ Usp. isto, str. 110.-111.

²⁵ Isto, str. 76.-77.

a onda i volja spontanije odlučuje slijediti Božju volju kako bi bila dostojnija božanske ljubavi koju je duša iskusila. Ako ustraje u ovakvoj molitvi i prakticira je vjernom upornošću, postupno može preobraziti njezinu cijelu osobu.

Sljedeći je stadij *molitva mira* (mirovanja) ili *jednostavnost*. U ovom stanju duša je u stanju mirovanja jer je potpuno obuzeta Božjom prisutnošću koja joj dopušta da se u njemu odmori. Duša više nije u stanju intelektualno razmišljati, niti pokrenuti svoju volju za neku definitivnu odluku. Ova molitva prag je mističnoga života u koji se ne može ući vlastitim naporima. Jedino Božja posebna naklonost omogućuje ulazak u mistični život molitve. U stanju mističnoga iskustva duša može biti u ekstazi i primati vizije. Niži, osjetni dijelovi tijela više ne utječu toliko na dušu, sve do te mjere da može osjećati kao da je izvan tijela i ne osjećati što se događa s tijelom. Intelpekt može biti nadnaravno prosvijetljen i zadobiti uvid u skrivene istine i time osoba može učiti druge o njihovim stanjima, o povjerenju u Boga i njegovu volju, i oblikovati ih za posebno poslanje koje Bog ima s njima.

Ipak, ako ustraju u ovakvom duhovnom stanju, Gospodin će ih željeti dublje sjediniti i kroz patnju i razne kušnje, na način *duhovnih zaruka*. Bog na poseban način skrbi za te duše i odgovara na njihove zahtjeve, iako ih izlaže raznim kušnjama.

Konačno, najviši je stupanj *duhovni brak* kojim Bog sklapa savez s dušom. Ovaj način molitve jasno je jedinstvo cijele duše s Bogom. Jedini slobodni prostor, koji Bog ostavlja moćima duše, jest sloboda prepoznavanja velikoga djela koje ostvaruje u njima. Njihova jedina aktivnost sastoji se u potpunoj obuzetosti njime, bez sposobnosti da čine bilo što drugo.²⁶ Nutarnja patnja i suhoća više nemaju toliko prostora u duši, nego prevladavaju slatke i konstantne radosti. Sam Bog bdije nad dušom i budi je kad postane manje pažljiva na prisutnost Božju. Edith Stein kaže: »On djeluje tako da joj donosi potpuno savršenstvo i dodjeljuje joj znanje na potpuno skriven način, usred dubokoga mira koji me podsjeća na gradnju Salomonova hrama. Ustvari, duša postaje hram Božji gdje jedino Bog sam i duša uzajamno uživaju jedno u drugom, u najvećem miru.«²⁷

2.2. TEREZIJA OD ISUSA: UZOR (UČITELJICA) ODGOJA I OBRAZOVANJA

U ovom drugom spisu o Tereziji Avilskoj, Edith Stein istražuje njezino umijeće na području odgoja i obrazovanja. Za Edith Stein, Terezija je učiteljica koja je znala ne samo učiti druge, u smislu prenošenja informacija, pa bilo to i o Bogu i duhovnom životu, nego ih je prije svega znala voditi i odgajati za najviše ciljeve. Kako bi opisala u čemu se sastoji ova Terezijina sposobnost, Stein nam najprije donosi definiciju učenja.

²⁶ Usp. *isto*, str. 78.

²⁷ *Isto*.

»Nazivam učenjem ukoliko se radi o razumijevanju novih sadržaja, ili kad neka ljudska potencijalnost vježbom postaje prava istinska sposobnost. *Voditi* i *odgojiti* dva su pojma koja su usko međusobno povezana, u mjeri u kojoj kod oboje *volja* biva usmjerena na postignuće nekoga cilja. Ipak, u prvom slučaju radi se više o napredovanju u svijesti o cilju, koje još nije od volje instruirano i planski razrađeno kako bi mogla postići cilj, kao što je to, naprotiv, prisutno kod *odgajanja*. Ono što više od bilo čega drugoga ide u dubinu jest *obrazovna aktivnost* u smislu koji želim dati ovom izrazu: dok se druge aktivnosti odnose na ljudske *sposobnosti*, obrazovna aktivnost uspijeva prodrijeti u *samu dušu*, u njezinu *bit*, na način da je formira, i s njom čitavo ljudsko biće.«²⁸

Već je kod fenomenološke metode rečeno da se *bit* dohvaća *intuicijom*.²⁹ Ukoliko pak govorimo o biti duše, onda se radi o duhovnoj razini koju se ne bi moglo doći bez nadnaravnoga vodstva. Poznavanje biti duše ne poistovjećuje se sa samospoznajom u gnoseološkom ili psihološkom smislu. Duša je stvarnost čije postojanje nije moguće razumjeti niti tvrditi bez njezina odnosa prema Bogu. Riječ je o poznavanju samoga izvora i najdublje dubine osobe koja nadilazi sam njezin razum i njezino shvaćanje o sebi samoj. Poznavanje duše moguće je jedino pomoću svjetla koje dolazi od Boga, a to svjetlo moguće je vidjeti tek onda kada netko postane svjestan Boga u vlastitoj duši. Edith Stein zbog toga će tvrditi za Tereziju da je naučila »nalaziti Boga u najintimnijem dijelu svoje duše i ući s njim u odnos intimnoga povjerenja. Njezino vlastito iskustvo učilo ju je smislu Augustinovih riječi: *Noli foras ire, intra in te ipsum; in interiore hominis habitat Veritas*«. ³⁰ Budući da se dala u nutrini voditi od jedne više spoznaje, naučila je mnogo o skrivenim stvarima duše koje su »naravnom čovjeku«³¹ nevidljive. Budući da postoji zajednička struktura osobe³², bez obzira na vlastite specifičnosti³³, moguće je, na taj način, naučiti nešto

²⁸ E. STEIN, *Eine Meisterin der Erziehungs – und Bildungsarbeit: Teresia von Jesus*, str. 93.

²⁹ U više navrata Edith Stein piše o intuiciji, uspoređujući na poseban način Husserlovo poimanje intuicije sa skolastičkim (sveti Toma). Usp. E. STEIN, *Erkenntnis und Glaube*, ESW, 15., Verlag Herder, Freiburg im Breisgau – Basel – Wien, 1993., str. 36.-48.

³⁰ E. STEIN, *Eine Meisterin der Erziehungs – und Bildungsarbeit: Teresia von Jesus*, str. 96.

³¹ Opis onoga što podrazumijeva pod »naravnim čovjekom« Edith Stein donosi u knjizi: *Znanost križa. Studija o Ivanu od Križa*, Kršćanska sadašnjost i Hrvatski karmelićani i karmelićanke, Zagreb, 1983., str. 33.-34.

³² Usp. E. STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person. Vorlesung zur philosophischen Anthropologie*, ESGA, 14., Verlag Herder, Freiburg im Breisgau – Basel – Wien, 2004.

³³ Usp. E. STEIN, *Einführung in die Philosophie*, ESW, 13, Verlag Herder, Freiburg im Breisgau – Basel – Wien, 1991., str. 153.-158.

o duši kao duši koja je stvarnost svih osoba. Sve joj je to dalo mogućnost da postane sposobna voditi i druge duše.³⁴

Tu su jasno bili i njezini prirodni darovi i naravna predispozicija za vodstvo³⁵ koja je *milošću* još uvećana³⁶ i zbog toga je mogla postati učiteljicom odgojnoga umijeća. Milost joj je pomogla da i u drugima vidi one dubine koje su skrivene pogledima drugih ljudi. »Imala je sposobnost prodornoga duhovnog razlučivanja koje zna brzo i precizno prepoznati svrhu; žar srca, koji je posjedovala i koji ju je iz dubine oživljavao; *spremnost volje*, koja je pomogla da provede u djelo, bez odgađanja, ono što se s razlogom smatralo ostvarivim; *duh zajedništva* koji želi da i drugi odmah imaju plodove dobra koje se [...] želi postići za sebe; i onu *magičnu moć nad dušama* koja neodoljivo privlači sebi.«³⁷ Ova neodoljiva moć proizlazila je je iz njezina jedinstva s Bogom koji je preko nje »doticao« duše i privodio ih sve bliže k sebi. Onaj tko može formirati u pravom smislu jednu dušu i posvetiti je, jedino je Bog. Edith Stein pod *svetošću* podrazumijeva »suobličjenje duše koja treba izvirati iz njezina najintimnijeg dijela, koji je nedostižan vanjskim djelovanjima, kao i naporima volje individuuma«³⁸. Svetost je re-konstrukcija duše iz njezine najdublje dubine koju izvodi Bog sam, ali ljudi koji su i sami bili od Boga in-formirani u svojoj nutrini mogu sudjelovati na tom djelu. Oni su sposobni biti živi instrumenti i, u tom smislu mogu se nazivati odgajateljima ljudi. Poznavanje duše kod takvih učitelja i odgojitelja jest dar odozgo koji im omogućuje ne samo vidjeti dubinu duše drugoga, nego vidjeti i plan koji Bog ima s takvim dušama. Ponekad ne mogu ništa učiniti za tu dušu, osim moliti za nju snagom milosti koja im je dana. »Ekstremna forma njihova utjecaja jednaka je snazi sakramenata. Svete duše posude su milosti i djeluju ulijevajući svetost i preobražavajući samom njihovom prisutnošću, samim kontaktom s njima.«³⁹ U tom je smislu najefikasniji metodološki instrument odgoja bio sam Terezijin primjer.⁴⁰ Edith Stein stoga kaže da je Terezija bila istinska »umjetnica,

³⁴ Svoju je razboritost pokazivala u izboru kandidatice, u načinu funkcioniranja samostana. Način na koji je uspjela integrirati Martu i Mariju, tj. rad i kontemplativnu molitvu. Usp. E. STEIN, *Eine Meisterin der Erziehungs- und Bildungsarbeit: Teresia von Jesus*, str. 104.

³⁵ Prema mišljenju Edith Stein, sveti Ivan od Križa nije bio, kao Terezija, po naravi obdaren za vodstvo. Budući da je bio eremit, žudio je za tihim i povučenim životom. No, Stein ipak u njemu vidi remek-djelo koje je Terezija, zajedno s milošću, znala formirati. Usp. *isto*, str. 110.

³⁶ Usp. *isto*, str. 95.

³⁷ *Isto*, str. 93.-94.

³⁸ *Isto*, str. 108.

³⁹ *Isto*.

⁴⁰ Usp. *isto*.

učiteljica figurativne umjetnosti: one najviše umjetnosti, čiji materijali nisu drvo ili kamen, nego žive ljudske duše«⁴¹.

Osim metode, svaka znanost i umijeće ima i određeni cilj koji se želi postići. Cilj ili ideal koji je Terezija htjela postići s dušama jest njihova radikalna *poniznost* i bezuvjetna *poslušnost*.⁴² Jedino ukoliko je netko svjestan svoje ništavnosti može se pripustiti Bogu da u njemu izvrši velika djela. Ovakav stav pretpostavlja odricanje od svih stvorenih stvari, ali svrha je jedino i isključivo ljubav prema Bogu. »Svako drugo odricanje ima smisla u ovom: da budemo slobodni i raspoloživi za Gospodina. Darovati se njemu bez pridržaja izvor je svakog mira i intimne sreće čija je vanjska manifestacija trajan i neprolazan mir i izobilna radost. Iz ljubavi prema Gospodinu, iz sve veće intimnosti s njim, proizlazi *ljubav prema svim dušama*, nježna sestrinska ljubav za bližnjega u zajednici, apostolski žar za grješnike i želja da se vlastitim patnjama sudjeluje u spasenju nevjernika.«⁴³

2.3. ZAMAK DUŠE: TEREZIJA – POZNAVATELJICA LJUDSKE DUŠE

U trećem spisu, koji posvećuje Terezijinu *Zamku duše*, Edith Stein donosi svoj prikaz toga djela iz perspektive poznavanja strukture osobe pomoću fenomenološke metode. Budući da je *Zamak duše* nastao na temelju Terezijina vlastitog iskustva i patnje, u tom je spisu prisutna određena mudrost⁴⁴ i stoga se može smatrati remek-djelom mistike u kojem je na sažet način dan opis mistične teologije. U prvom dijelu Stein opisuje Terezijin prikaz sedam stupnjeva ili sedam odaja koje duša mora proći da bi došla do jedinstva s Bogom.⁴⁵ Molitvom se ulazi u ovaj zamak. Prve tri odaje naravni su i normalni put duše koja živi životom vjere. U četvrtoj odaji duša postaje svjesna da je Bog unutar nje. U petoj odaji doživljava razne izvanredne milosti. U šestoj se događaju duhovne zaruke, ali još mora proći veliku patnju. U sedmoj odaji događa se duhovno vjenčanje i konačno sjedinjenje s Bogom koje je moguće ostvariti na ovoj zemlji. U drugom dijelu svojega spisa⁴⁶ Edith Stein komentira i pojašnjava neke pojmove, u čemu joj na poseban način pomaže njezino poznavanje fenomenologije, kao i osobno iskustvo nutarnjega života. Na osobit se način to tiče pitanja poznavanja duše i njezina ustrojstva, što je uvijek bio glavni interes ove filozofkinje.

⁴¹ *Isto*, str. 93.

⁴² »Poniznost i istina bile su glavne norme svete Majke.« *Isto*, str. 105.

⁴³ *Isto*, str. 101.

⁴⁴ Usp. *isto*, str. 106.

⁴⁵ Usp. E. STEIN, *Die Seelenburg*, str. 501.-519.

⁴⁶ Usp. *isto*, str. 519.-525.

Terezija je, dakle, postavila neke osnovne temelje za postizanje jedinstva s Bogom ili, možemo reći, za vraćanje duše Bogu. Budući da je duša duh i kao takva slika Božjega Duha, ima zadaću spoznati čitav stvoreni svijet i prihvatiti ga s ljubavlju, shvatiti i odgovoriti na njegov poziv na djelovanje. Na postupno konstituiranje stvorenoga svijeta odgovaraju odaje duše (sedam odaja) kojih treba razmatrati iz različitih dubina. I ukoliko je najdublja odaja rezervirana za Gospodara stvorenja, jasno je da samo iz ove zadnje dubine duše, skoro iz samog Stvoriteljeva središta, možemo utvrditi stvarnu sliku stvorenja: još uvijek ne sveukupnu sliku, kao što je to vlastito Bogu, nego sliku bez deformacija. Edith Stein smatra da je Terezija opisom *zamka duše* pokazala da ulazak u sebe znači postupno približavanje Bogu, ali i postupno zadobivanje uvijek čišćega i odgovarajućega stava prema svijetu. Odmak od vanjskih stvari stoga nije svrha samomu sebi, nego je to hod prema sve dubljoj nutрини gdje prebiva Bog koji je ujedno i najveća nagrada. Budući da je Terezija prihvatila ovaj put i sišla u ove dubine, zadobila je posebnu mudrost ne samo u spoznaji Boga, nego i u spoznaji duše kao duha, stvarnosti duhovnoga života koji uvijek ostaje misterijem, ali se ipak može prosvijetliti ukoliko je ta spoznaja stečena iskustvom.⁴⁷

Duša koja je po svojoj paloj naravi okrenuta vanjskomu svijetu, nema više tu sposobnost ulaska u svoju najdublju nutrinu, te često ostaje na površini zapletena u stvari ovoga svijeta. Iako kod dječje i umjetničke duše postoji spontano promatranje vanjskoga svijeta, koje ne priječi ulazak u vlastitu nutrinu, ipak vrlo često nije oslobođeno od naravnih instinkta gdje još ne postoji istinsko razlikovanje onoga čemu se treba spontano predati, a čega kloniti i odricati. Prevelika okupiranost vlastitom nutrinom, koja se događa u pubertetu i mladosti, također može osobu odvući od realnosti, zbog pretjerane brige za svoj vlastiti »ja« i za vlastitu sliku pred drugima. Odnos s drugim ljudima može biti od velike pomoći za ulazak u vlastitu nutrinu, ali i ovaj način često je podložen pogrješkama. Moderna psihologija, koju Stein naziva »psihologija bez duše«, još je i odmogla u spoznaji duše kao duhovne stvarnosti jer nije uzela u obzir religioznu i teološku istinu ove stvarnosti. Eliminiran je duh, smisao i sam život, tj. temelj promjenjive prividne stvarnosti, tako da su od »zamka duše« ostale samo zidine, ali i one su samo ruševine jer tijelo bez duše više nije istinsko tijelo. Dubina je duše stvarnost koju ne možemo uočiti dok nas Bog ne protrese pozivom iz njezine najdublje nutrine. »Nitko nije toliko ušao u nutrinu i dubinu duše koliko osobe koje su se dale voditi Bogom, kao što je to sveta Majka Terezija. Pored nje, se nalazi i Augustin koji joj je blizak i njoj vrlo drag. Ovi učitelji samospoznaje i samoanalize osvijetlili su misteriozne dubine duše, ne samo *fenomena*, pokretne površine života duše, što je za nju bila neprijeporna činjenica

⁴⁷ Usp. *isto*, str. 520.

iskustva, nego isto tako i njezinih moći, aktivnih u neposrednom svjesnom životu duše, i konačno, čak samu bit duše.⁴⁸ To je točka gdje se istraživanje Edith Stein podudara sa svjedočanstvima Terezije od Isusa. Duša je osobno-duhovno stvarenje. Njezina najdublja nutrina, njezina individualnost, njezina bit iz koje proizlaze njezine sposobnosti i igra promjenjivosti života, nisu samo nepoznanica x, koju se prihvaća da se objasne duhovna iskustva, nego su nešto što možemo prosvijetliti i može postati podložno iskustvu, iako će uvijek ostati ovijeno misterijem. Ono što Terezija opisuje kao put duše od zidina zamka do njegove najdublje nutrine, Edith Stein pokušava objasniti razlikovanjem pojmova »ja« i »duše«. »Ja« je kao točka koja se kreće u prostoru duše, gdje se s vremena na vrijeme smješta na svoje mjesto, tamo svijetli svjetlo savjesti i osvjetljuje određene zone, gdje se »ja« okreće, bilo prema unutra ili prema van. Iako je u pokretu, »ja« je vezano upravo u toj nepokretnoj središnjoj točki duše u kojoj je zaista kod kuće.

»Središte je duše mjesto iz kojega se čuje glas savjesti (*Gewissen*). To je sjedište slobodnih osobnih odluka. Budući da je to tako i budući da slobodno osobno predanje pripada ljubavnom jedinstvu s Bogom, sjedište je slobodne odluke u isto vrijeme i sjedište slobodnoga jedinstva s Bogom. Imajući ovo pred očima, razumije se zašto je naša Majka Terezija (kao i ostali duhovni učitelji) smatrala prepuštanje volji Božjoj najbitnijim elementom jedinstva: prepuštanje naše volje jest nešto što Bog zahtijeva od svih nas i što svi mi možemo ostvariti. To je mjera naše svetosti. U isto je vrijeme i uvjet mističnoga sjedinjenja, koje nije u našoj moći, nego je naprotiv slobodni dar Božji. Iz toga, međutim, proizlazi i mogućnost življenja iz središta duše, prekaljujući sami sebe i vlastiti život bez pogodnosti mistične milosti.«⁴⁹

Odavde je uvijek pozivana i to ne samo na milost najviše mistike, tj. na duhovni brak s Bogom, nego i da ostvari zadnje odluke, na koje je kao slobodna osoba pozvana. Ukoliko dopusti da bude privučena u svoje središte, osoba u pravom smislu postaje sve više ono što ona zaista jest. Duša, koja je forma tijela, na taj način uobličuje samu sebe i otkriva se kao osobno-duhovni bitak koji protječe u slobodno-svjesni život i uzdiže se u kraljevstvo svjetla duha, a da ne prestaje biti skriveni izvor. Ovaj skriveni izvor duhovno je bivstvo i duša toliko duboko živi od njega, koliko se čvršće smješta u svoje središte, koliko se slobodnije uzdiže i oslobađa od zatvorenosti materije: sve do kidanja veza između duše i zemaljskoga tijela, kao što se događa u smrti i, u određenom smislu, već u ekstazi – sve do preobražavanja *žive duše u životvorni duh*.⁵⁰

⁴⁸ E. STEIN, *Die Seelenburg*, str. 524

⁴⁹ *Isto*, str. 524.-525.

⁵⁰ *Usp. isto*, str. 525.

2.4. RECENZIJE: TEREZIJA KAO FILOZOFKINJA I KNJIŽEVNICA

Terezija je u prvoj recenziji ocrtana kao »jaka žena«, solidna, koja se bojala Boga, obdarena izvanrednom sigurnošću u prosuđivanju, neusporedivom jasnoćom i ljubaznosti duha. Imala je potpuno i cjelovito posjedovanje psihičkih sposobnosti, što potvrđuje njezina konstantna radost koju nitko nije mogao pomutiti.⁵¹ Posebna znanost, koju je Terezija posjedovala, omogućavala joj je da se njezin način razmišljanja može definirati kao *filozofija zdravoga razuma*. Budući da je mističnom spoznajom došla ne samo do sjedinjenja s Bogom, nego i do spoznaje duše, duhovnoga života i svijeta, sveta Terezija ne bi stoga bila samo duhovni i teološki učitelj, nego i istinski filozof. Edith Stein svjesna je da to možda nije uobičajen način shvaćanja filozofije i znanosti općenito, stoga će reći:

»Naša bi se Majka sigurno nasmijala od srca, ako bi joj netko ikad bio predvidio da bi joj moglo biti dodijeljeno mjesto u povijesti filozofije. I pojam filozofije, na temelju koje bi takvo utemeljenje imalo mjesto, moglo bi naići na otpor ne samo kod većine ne-katoličkih modernih filozofa, nego i kod Tome Akvinskoga (ako mislimo na definiciju filozofije koju daje u predgovoru svoje *Summe*), i njegove škole. Autori se naprotiv pozivaju na Bergsona, koji je rekao da, ako se izrazom mistika »razumije čežnja za dubokim životom, za životom intimnosti, onda je svaka filozofija mistika«. Stoga, autori obrazlažu: »Svaka filozofija dostojna ovog imena jest mistika. I mistika je, u određenom smislu, bit filozofije«. [...] Ako uzmemo izraz »filozofija« u izvornom smislu – »ljubav prema mudrosti« – i ako mudrost shvaćamo kao *božansku* mudrost, nema većega filozofa od ove gorljive zaljubljenice u Boga. Sukladno njezinu principu »bitno se ne sastoji u tom da se puno razmišlja, nego da se puno ljubi«, ona je uspjela ljubavlju postići empirijsku znanost, intuitivnu spoznaju *Deus absconditus*. Pripisana joj je *filozofija zdravoga razuma* u smislu koji je Cartesio dao ovom izrazu: sposobnost razlikovati istinito od lažnoga.«⁵²

Djelo, u kojem je izražen ovaj najuzvišeniji nauk, svakako je *Zamak duše*, djelo koje je remek-djelo mistike, tj. poznavanja Božjega djelovanja u duši. Kao dokaz istinitosti nauka ovako postavljena, usporedba je s djelima sv. Ivana od Križa s kojim je u potpunosti u suglasju, bez obzira na različitost talenata i temperamenata. Ovo je djelo, stoga, »plod ne samo velike obrazovanosti, nego još više velike ljubavi«⁵³. U nekoliko rečenica Stein iznosi kratki sadržaj ovoga djela:

⁵¹ Usp. E. STEIN, Rezension: Neuere Bücher über die hl. Theresia von Jesus (1937), str. 224.

⁵² E. STEIN, Rezension: Neuere Bücher über die hl. Theresia von Jesus (1937), str. 224.-225.

⁵³ *Isto*, str. 225.

»*Spoznaja samoga sebe* prvi je stupanj pročišćenja. Tu završava *intimna borba* između Božjega poziva, koji zove dušu da se povuče u sebe, i naravnih impulsa. *Strah Božji* vodi je da odbaci vlastitu volju i omogućuje joj da uđe u *molitvu duboke tišine*. Nakon toga slijede tri stadija uvijek većega *jedinstva* s Bogom. U najnutarnijoj odaji duša susreće Boga samoga, kontemplira *Presveto Trojstvo* i dovedena je do vezivanja trajnim vezom s Bogom: do mistične svadbe.«⁵⁴

Za Terezijinu autobiografiju *Moj život* Stein će reći da, osim *Ispovijesti* svetoga Augustina, za nju nema većeg svjetskog literarnoga djela u kojem je prisutno toliko istinoljubivosti, tako duboke spoznaje duše, niti postoji potresnije svjedočanstvo »milosrđa Božjega«.⁵⁵

Edith Stein u drugoj recenziji komentira izdanje *Opere omniae* svete Terezije na njemačkom jeziku u šest volumena. Smatra da njezini spisi s pravom spadaju u klasičnu španjolsku literaturu. Prvi je volumen Terezijina autobiografija, pod nazivom *Moj život*, u kojem opisuje vlastiti nutarnji život. U drugom dijelu, pod nazivom *Osnutci*, sadržana je izvanredna izvanjska aktivnost reformistice karmelskoga reda. Treći dio sadrži dio Terezijinih *Pisama*⁵⁶ koja su obnovljena u svojoj njihovoj svježini, spontanosti, naivnom stilu, toploj ljubaznosti i ljepoti brojnosti i mnogovrsnosti ljudskih odnosa. *Zamak duše* peti volumen je koji je za Edith Stein pravo remek-djelo. U svijetlom, živahnom opisu, punom milosti, izložen je, na neusporediv način, put koji duša prolazi povlačeći se u sebe sve do postizanja savršenoga jedinstva s Bogom. Šesti je volumen *Put k savršenosti*⁵⁷ koji predstavlja priručnik duhovnoga života, priručnik koji je Terezija napisala za svoje duhovne kćeri i sinove.⁵⁸

3. Terezija – naučiteljica najvišega nauka o Bogu i duši

Za Husserla fenomenologija je u potpunosti deskriptivna znanost, koja čistom intuicijom istražuje područje čiste transcendentalne svijesti.⁵⁹ Edith Stein prihvaća ovakvu širu otvorenost prema objektu istraživanja, ali smatra da se naš »ja« nikako ne može temeljiti na samom sebi, ukoliko je bez sadržaja svijesti sveden na »čisti

⁵⁴ *Isto*.

⁵⁵ *Isto*, str. 193.

⁵⁶ Drugi dio pisama trebao je biti objavljen u četvrtom volumenu.

⁵⁷ Usp. TEREZIJA AVILSKA, *Put k savršenosti*, Djela 1, Kršćanska sadašnjost i Hrvatski karmelićani i karmelićanke, Zagreb, 1982.

⁵⁸ Usp. E. STEIN, *Rezension: Sämtliche Schriften der heiligen Theresia* (1938), str. 230.

⁵⁹ Usp. E. HUSSERL, *Idee per una fenomenologia pura e una filosofia fenomenologica*, Giulio Einaudi, Torino, 1965., str. 147.

ja« koji je onda i čista apstrakcija. »Duh nalazi istinu, ne proizvodi je. I ona je vječna. Ako se ljudska narav, psihofizički organizam, duh vremena – mijenjaju, onda se i mišljenja ljudi mijenjaju, ali istina se ne mijenja.«⁶⁰ Znanost i ljudska spoznaja ovise o objektu spoznaje, ali ne i obrnuto.⁶¹ Nijedan se pravi znanstvenik stoga ne će pomiriti s tim da ostaje samo sa sigurnošću vlastitih mislenih konstrukcija, ma koliko one uzvišene bile. Svatko tko živi na dubljoj duhovnoj razini, imat će potrebu za zaokruženom cjelinom spoznaje svijeta za koju zna da ga nadilazi i da on sam ne može biti temelj te stvarnosti.⁶² Što je veći i širi objekt naše spoznaje, kao što je to čovjek, ljudska duša, svijet, Bog – to je potrebna dublja duhovna razina, čistija intuicija i veća integracija našega »ja« kako bismo bili sposobni za zaokružen pogled na stvarnost. Onaj tko je učinio skok iz »idealnoga« prema »realnom«,⁶³ već prihvaća istinu koja ostaje, bez obzira na sve druge promjenjivosti, i koja nosi plod sama od sebe.⁶⁴ Budući da je istina jedna, ne može postojati ništa istinito što bi bilo u suprotnosti s objavljenom istinom. Kad filozofija i teologija zajedno surađuju, i jedna i druga bolje se razvijaju. Teologija nadopunja filozofiju i daje joj odgovore koji su joj vlastitim instrumentima nedostupni, a filozofija pruža teologiji metodologiju i obogaćuje ju pojmovima.⁶⁵ Ipak, onaj tko želi Istinu samu, a ne samo pojedine istine o Bogu, prihvaća je u svojoj duši bez mogućnosti da vidi u potpunosti objekt svoje želje. To sve veće napredovanje intelekta podrazumijeva određeno »prebivanje« u tami, ukoliko je vjera tama za intelekt. Budući da se intelekt sve više oslobađa od spoznajnih pojmova, vjera je bliža božanskoj mudrosti, nego filozofska ili teološka znanost. Bog se prilagođuje našoj ljudskoj mjeri razmišljanja i o njemu ovisi koliko će proširiti tu mjeru, ili će ga pak uzvisiti iznad redovnog načina spoznavanja tako da ga učini sudionikom božanske vizije koja jednim jednostavnim pogledom sve obuhvaća. Duša tako postaje sudionikom Božje vizije kojom Bog obuhvaća sebe i sve stvoreno. *Visio beatifica* najviši je stupanj koji jedna duša, Božjom milošću, može postići kad se s Bogom potpuno sjedini, ali to je moguće jedino na nebu. Na ovoj je zemlji najbliža stvarnost takvom sjedinjenju *visio mistica*.⁶⁶ Znanost koja formira dušu za ovakav način spoznaje jest *znanost križa*, za koju Edith Stein kaže: »Dobro je poznata istina – teologija Križa – ali živa, stvarna i djelotvorna istina: sije se u dušu poput sjemena, ondje pušta klice i raste, daje duši

⁶⁰ E. STEIN, Was ist Phänomenologie?, u: *Theologie und Philosophie*, 66(1991.), str. 572.

⁶¹ Usp. E. STEIN, *Endliches und Ewiges Sein*, str. 256.

⁶² Usp. E. STEIN, Der Intellekt und die Intellektuellen, u: *Das Heilige Feuer*, 18(1931.), str. 271.

⁶³ Idealizam je, prema Edith Stein, u temelju osobno i metafizičko uvjerenje, a ne rezultat nepobitnih fenomenoloških istraživanja. Usp. E. STEIN, Was ist Phänomenologie?, str. 573.

⁶⁴ Usp. E. STEIN, Was ist Philosophie?, u: *Erkenntnis und Glaube*, ESW 15, str. 32.

⁶⁵ Usp. E. STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, str. 27.

⁶⁶ Usp. E. STEIN, *Endliches und Ewiges Sein*, str. 34.

određenu fizionomiju i određuje njezine postupke; po tim svojim postupcima duša zrači, pa ju je moguće prepoznati. U tom smislu govori se o znanosti svetih, u tom smislu govorimo i o znanosti Križa. Iz te žive forme i snage u najdubljoj nutrini duše proistječe i shvaćanje života. Po njoj čovjek stvara sliku Boga i svijeta, i tako se ona može izraziti u misaonoj slici, u teoriji.«⁶⁷ Terezija je bila duša koja je formirana upravo od ovakve znanosti, znanosti svetih, znanosti koja nije moguća bez velike ljubavi. I sama je to potvrdila ovim riječima: »Shvatila sam jako velike istine o toj Istini, više negoli da su me mnogi učeni ljudi poučavali. [...] Ova istina, za koju rekoh da mi je dana da je shvatim, istina je sama po sebi. Bez početka i bez kraja, pa sve ostale istine ovise o toj istini, kao i sve ostale ljubavi o toj ljubavi, te sve ostale veličine o toj veličini [...]«⁶⁸ Terezija je stoga za Edith Stein učiteljica najviše znanosti – znanosti o Bogu i o duši. Najveći i najuzvišeniji nauk koji se može naći u njezinim spisima, a još više u njezinu životu, sažet je u samim riječima svete Terezije: »Ljubiti ono što Bog ljubi.«⁶⁹ Iako u ono vrijeme Terezija još nije bila proglašena naučiteljicom Crkve,⁷⁰ Edith Stein je već tada smatrala da je zbog učenja o mističnoj teologiji postigla istaknuto mjesto u cijeloj Crkvi.⁷¹

Zaključak

Mi danas živimo u vremenu od skoro pola stoljeća proglašenja Terezije Avilske naučiteljicom Crkve. Iako je ona smatrana vrhunskim duhovnim učiteljem, možda ipak nije dovoljno uzeta na način kako je Edith Stein promatra, tj. kao vrhovnu teologinju, učiteljicu odgoja, ali i vrhovnu filozofkinju koja može mnogo reći o zadnjim temeljima stvarnosti. Tkogod želi doći do zadnje istine i tko želi puninu istine, a ne samo njezin dio, Terezija mu može pružiti instrumente za postizanje takvoga cilja. To je put koji nije bez križa, nego zahtijeva cijelu osobu, ali nagrada je čistoća i bistrina same istine, koja čisti pogled da vidi čisto u svjetlu same Istine. Dvije žarke tražiteljice istine pokazale su nam put kojim je moguće stići do takvoga cilja, ne samo svojim naukom, nego još više – svojim životom.

⁶⁷ E. STEIN, *Znanost križa*, str. 10.

⁶⁸ TEREZIJA AVILSKA, *Moj život*, 40, 4, str. 237.

⁶⁹ E. STEIN Rezension: Neuere Bücher über die hl. Theresia von Jesus (1937), str. 225.

⁷⁰ Papa Pavao VI. proglašava je naučiteljicom Crkve 1970. godine.

⁷¹ Usp. E. STEIN, *Eine Meisterin der Erziehungs- und Bildungsarbeit: Teresia von Jesus*, str. 92.

TERESA OF AVILA IN THE WRITINGS OF EDITH STEIN

Mirjana Pinezić*

Summary

The article analyzes the depiction of Teresa of Avila in the writings of Edith Stein. The first part brings the process of Edith Stein's conversion and the reason why precisely Teresa was crucial in her conversion. The second part analyzes Edith Stein's texts that show the personality of St. Teresa of Avila, her teaching and educational skills, especially regarding the knowledge of the soul and spiritual life. Edith Stein includes her among classical writers, and more importantly, among the greatest philosophers. Since philosophy should strive to understand the last foundation of reality, the third part aims to show why only those who are exalted by God to a higher level of the spirit may be able to understand this all-inclusive reality.

Keywords: *Teresa of Avila, Edith Stein, soul, prayer, truth, sublime knowledge.*

* Doc. dr. sc. Mirjana Pinezić, Theology Department in Rijeka – Dislocated Studies of the Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb, Omladinska 14, 51000 Rijeka, Croatia, pinezic2003@yahoo.com